

THE BRIDGE AND THE CASTLE A SIGNIFICANT SYMBOLISM FOR THE DIFFERENTIATION OF ETHNO-CULTURAL IDENTIFICATION URA DHE KËSHJTILLA SIMBOLIKË DOMËTHENËSE PËR DIFERENCIMIN E IDENTIFIKIMIT ETNOKULTUROR

PANAJOT BARKA, VALENTINA BOBOLI
Universiteti "Eqrem Çabej"-Gjirokastrë, Albania
Email: panibar2011@yahoo.com

AKTET VI, 3: 236 - 240, 2013

PËRMBLEDHJE

Ligjerata merr në krahasim dy elementë themelorë mbi të cilat mbështetet balada e murimit në një mjedis me aferi gjeografike dhe të trashëgimisë kulturore, "Urta e Artës" dhe "Kalaja e Rozafës". Synon të evidentojë domëthënien e simbolikës në identifikimin etnokulturor të komuniteteve respektive. Ura trajtohet si simbol i kalimit, i lidhjes, i mundësisë së integritit. Bëhet fjalë për një shoqëri të hapur, në të cilën elementët bazë etnokulturorë pasurohen me elementë të tjerë multikulturorë. Kështjella si mjet mbrojtës, por edhe i vëçimit e izolimit. Simbolizon shoqëri tradicionalisht të mbyllura me baza tradicionale organizimi shoqëror familjen patriarkale dhe fisin. Kohëzioni shoqëror e etnokulturor arrihet në rast përballjeje me të tretët. Në rastin e Urës identiteti shfaqet si ngjizje organike e traditës autoktone me traditën e krijuar rishtazi, produkt i hapjes dhe pasojë e ndikimeve të ndryshme. Kështjella evidenton organizimin shoqëror me bazë fiset dhe identitetin etnokulturor si një vijë vertikale që riprodhon në çdo nivel traditën autoktone.

Fjalët çelës: ura, kështjella, identiteti, baladë, simbolikë.

SUMMARY.

The Speech takes for comparison two essential elements on which the murung ballad is based, in an environment with geographic and cultural heritage proximity, the "Bridge of Arta" and "Rozafa Castle". It aims at highlighting the meaning of symbolism in the ethno-cultural identification of respective communities. The bridge is treated as a symbol of passing, of relationship, of the possibility of integration. The castle as a protective means, but also as a means of separation and isolation. In the case of the Bridge, identity appears as an organic gestation of the autochthonous tradition with the newly created one - a product of the opening and a result of various influences. The castle evidences the social organization based on tribes and the ethno-cultural identity as a vertical line that reproduces the autochthonous tradition at every level.

Key words: bridge, castle, identity, ballad, symbolism.

Hyrje

Ligjërata mbështetet në tri elementë, kështjellën, urën dhe flijimin. Janë krijime unikalë të ndërjegjes kulturore popullore me pikënisje periudhën foshnjore të shoqërisë njerëzore, për t'u kthyer me kalimin e kohës në mjet për identifikimin etnokulturor të komuniteteve respektive.

Flijimi. Idenë qëndrore të marrëdhënieve të njeriut me mjedisin rrethues, tokësor ose hyjnor, e përbën "flijimi primitiv". Nëpërmjet flijimit përftohet koncepti i arritur deri në ditët tona se nuk ka arritje pa flijim, sakrificë. Njeriu ndjeu nevojën që t'u dhurojë perendive gjënë më të shtrenjtë ... dhe gjeja më e shtrenjtë ishte jeta. Duke qenë gjaku bartës "i shpirtit jetësor",

derdhja e tij konsiderohej dhurata më sublimë për perënditë.

Ura. Pontifex në Romën e lashtë ishte “një ndërtues urash”, dmth ai që, siç thotë edhe etimologjia e fjalës, ndërmjetëson midis dy botëve të ndara. Emri Pontifex sot trashëgohet në postin më të lartë të hierarkisë fetare katolike, atë të Papës, *ndërmjetësit mes botës tokësore dhe asaj qiellore*.

Ura përzgjidhet midis simbolëve të para të shoqërisë. Përfaqëson ndarjen midis të kundërtave, kalimin qiellor të tokësorit dhe forcën e shpirtit. Përfaqëson dy botët, atë të vdekshmeve dhe të pavdekshmeve, të heronjve mitologjik që kaluan në pavdekësi.

Në filozofinë politike e shoqërore të historisë moderne, ura përftoi një koncept të ri: “Ndërtoj ura” do të thotë “siguroj rezultatin më të mirë në bashkëpunimin njerëzor”. Në një rën prej faqeve të monedhave prej letre të Evro-s paraqitet një urë të një periudhe të caktuar, simbol komunikimi midis popujve të Evropës dhe midis Evropës e pjesës tjetër të botës.

Kështjella. Fiton të drejtën e simbolit dhe ngjizet si i tillë bashkë me eposin heroik duke filluar nga Mesjeta e hershme. Bëhet fjalë për një simbol të komplikuar me origjinë nga shtëpia, fortesa mbrojtëse dhe qyteti i rrethuar me mure. Me këtë përmbajtje kështjellat shfaqen si simbol i shpirtit në rendësinë e vet sfiduese, si forcë shpirtërore, vigjilente dhe e armatosur. “...është njëkohësisht shprehje e një popullsie ndenjëtare (sendentare) të lidhur me trojet e të parëve...” [9].

Si simbole me status identitar e meritojnë fljimin njerëzor, ose fljimi iu përshtatet rendësisë së tyre. Çdo popull përzgjedh njërin nga të dy, ose të dy këto simbole duke u nisur nga faktorë historikë, antropologjikë, sociologjikë, natyrorë apo gjeostrategjikë etj.

Në Shqipëri dilemë përzgjedhëse apo zgjedhje permanente?

Në Shqipëri ura dhe kështjella trajtohen si unitet i një dileme diakronike e cila shikohet si një trazim tragjik, ose një nyje etnotipike.

“Ka qenë pa dyshim e mundimshme për të zgjedhur midis dorës së bashkëjetesës dhe shpatës e duelit, midis hapjes e ngujimit... Perëndim i pasur për Lindjen dhe Orient ekzotik për Perëndimin, ky kënd i mënjani i Evropës ka përjetuar fatin e udhëkryqit dhe këtë fat e ka shprehur edhe në kulturën e vet tradicionale. Sikurse në rrjedhat e historisë, edhe në këngë populli i ka ngritur urat, duke u kushtuar edhe fljimin njerëzor, sa herë që kanë fryrë erërat paqeje dhe miqësie. Por shumë shpesh është mbyllur në kështjella, madje me tri-katër rrethime, pikërisht për shkak të errërave të frikshme që i kanë zenë vendin paqës.” [9]

Përkrahësit e tezës së dilemës, midis urës apo kështjellës, marrin si pikë referimi homogjenitetin e sotëm etnokulturor të popullit shqiptar. Mbështesin argumentimin në hartografinë statistikore të varianteve të baladës së murimit në urë dhe kështjellë (90 bëjnë fjalë për fljimin në kështjella-kala dhe 60 për fljimin në ura), si edhe te gjeografia e përhapjes së tyre. Fakti që variante të baladës së murimit në kështjellë, përveç veriut e veriperendimit, i gjejmë edhe në Bregdet, përbën argument për përkrahësit e kësaj teze, pavarësisht se *këngë për fljimin në ura ka vetëm në viset lindore, në mesin dhe jugun e vendit*” [9]

Argumenti kundër.

Nuk mund të flasim për një zgjedhje unike në trajtë dileme për të gjithë territorin e sotëm shqiptar, por për zgjedhje të qendrushme në diakroninë etnokulturore midis Veriut e Jugut, Gegërisë dhe Toskërisë.

Veriu është identifikuar me kështjellën, simbol mbrojtës e sedentarizmi. Por, edhe i veçimit dhe izolimit e për pasojë, dhe e konservimit. Lidhet me fatin e një shoqërie me organizim shoqëror familjen patriarkale dhe fisin. Kohëzioni i brendshëm shoqëror e etnokulturor arrihet përmes përballjes me të tretët. [2]

Jugu me urën. Nënkupton një shoqëri të hapur, në të cilën elementët bazë etnokulturorë pasurohen me elementë të tjerë multikulturorë. Nga ana tjetër Jugu është pjesë e një tradite mitologjike e letrare në të cilën, si ura edhe fljimi kanë rol primar në kozmogoninë e

botëkuptimit të lashtë mbi marrëdhëniet midis dy botëve, njeriut dhe natyrës, njeriut dhe perëndive.

Baladat e murimit në kështjellë dhe në urë kanë për arketip përkatësisht kalanë e Rozafës dhe urën e Artës, të cilat na vijnë në variante gjuhësore të ndryshme dhe për pasojë me pretendime përkatësie etnike të ndryshme.

Veç kësaj, [3] “rreth mesit të shekullit XIX Johann Georg von Hahn vërente se midis gegëve dhe toskëve kishte një antagonizëm të trashëguar nga të parët e tyre”

Gjithashtu, në mendësitë etnokulturore të veriut, kështjella dhe ura nuk janë komplementare midis tyre. Përkundrazi! Ura ndihmon zhvillimin e metaforës me konotacion negativ: “po u bëre urë të shkelin me këmbë”, “në urë kalon i miri dhe i ligu”, “mos u bëj urë” etj

“Raportet midis urës dhe murit në këngët e murimit, na thotë prof. Sh.Sinani, [9], janë njëkohësisht shprehje të lidhjeve vatrë dhe botë, etni dhe njerëzim, “i vet” – “i huaj”

Përfaqja na njeson me rralitetin tjetër ballkanik. Popujt e këtushëm në mënyrë të dhenë kanë zgjedhur ose urën, ose urën dhe kështjellën, apo edhe grehina të tjera, por kur dilemën midis tyre. Në variantin bullgar flijimi bëhet për ndërtimin e një kështjellë pa emër. Në variantin rumun flijimi bëhet në urë. Po ashtu edhe baladat greke.

Cilat mund të përcaktohen si arsye të kësaj ndarjeje?

Studjues të huaj apo vendas kanë nënvizuar karakterin konservativ të zonave malore të veriut të sotëm të Shqipërisë. Dhe kjo i dedikohet kryesisht natyrës dhe nevojës për ballafaqim permanent me të tretë, të huaj, jasht fisit apo fiseve homogjene.[2] Të dy këta faktorë imponuan atë mënyrë organizimi shoqëror, i cili garanton mbijetesën në kohë, në bazë të një zhvillimi riprodhues të vetvetës në të gjitha drejtimet e nivelet, aq sa shpesh krijohet përshtypja se “ka disponimin e mbylljes, të vetëmjaftueshmërisë” se “koha ka mbetur në vend” [9].

“..Shqiptarët thirren në ndihmë malet...” thotë Mark Mazower [7] “Në male, thotë I Kadare [5]

ka kode të vjetra, gjëra autoktone, traditë, zakone që vijnë nga lashtësia. Kanuni, ky kod i gjakmarrjes, çmimi i gjakut etj.”

Po ashtu me izolimin shpjegon Hahn-i faktin që shqiptarët kishin ruajtur zakonet e tyre të lashta ashtu të paprekura (ligjin e gjakmarrjes, hakmarrjen, organizimin fisnor) dhe kishin mbetur në “një shkallë kulture” që romakët dhe grekët e kishin lenë pas kur ata kishin hyrë në histori. [4]

Sipas etnologut Rrok Zojzi [10] sistemi tipik fisnor ekzistonte veçse në Veriun e Shqipërisë, në të dy anët e Drinit.

Thamë që simboli i kështjellës e ka origjinën nga shtëpia. Në veri shtëpia është identifikuar me kullën, një kështjellë familjare, si përshtatje për të mbijetuar në kushte qëndrese, rrethimi, luftë dhe armiqësie, për t’u mbrojtur nga gjakmarrja e shkja. Personifikim i këtij realiteti është figura e malësorit në krijimtarinë e Kadaresë. Pushka është vazhdim i shtyllës së tij vertebrale dhe brenda në kullën e tij dy gjëra kishin rendësi ekstreme për vazhdimin e jetës. Gruja që lindte femijë dhe pushka që lindte krisma.

“Dhe për shqiptarin ishin po aq të shtrenjta të dyja: Dhe krisma dhe fëmija.”, thotë poeti.

Kjo formë rregullimi i jetës në veri, përbën njëkohësisht “shprehjen më të thjeshtë të individualizmit kolektiv” [3]. Njëkohësisht u kthye në vlerë identifikuese etnike.

Por kur mund të jetë formësuar arketipi shqiptar i baladës së murimit në kala?

Dihet se baladat në përgjithësi dhe ato të murimit në vëçanti përbëjnë vazhdimësi të drejtpërdrejtë të miteve të lashta. Në lidhje me baladën e murimit në kalanë e Rozafës, nuk kemi të dhena të kësaj natyre. Kështjella si simbol identiteti shoqëror apo etnik i ka fillimet në Mesjetë. Mirëpo, Marlin Barleti, shekullit XVI nga Shkodra, ndërsa foli për egzistencën e legjendave popullore në lidhje me Rozafën, nuk përmend atë të murimit. Së dyti. Balada e murimit në kështjellë nuk gjendet tek arbereshet e Italisë, në një kohë që bartën dhe ruajtën gjithë ciklin e

këngëve të tjera epiko-lirike. Largimi i tyre drejt Italisë daton në shekullin XV.

Së treti. Balada e murimit në Kalanë e Rozafës, nuk i tërheq vemendjen as E. Çabej [3] kur i referohet këngës popullore për të interpretuar etnogjenezën e popullit shqiptar. Ai vë re se duke përjashtuar Greqinë epika e re popullore në Ballkan rrjedh prej shekullit XIV. Ajo lindet dhe zhvillohet në kontrast me turqit dhe ndodhet nën ndikimin e Digenis Akritas. Në Shqipëri, ndryshe nga popujt e tjerë ballkanas eposi heroik, ka heronj muhamendan që luftojnë për mbrojtjen e kufijve të perandorisë turke ndaj armiqve të krishterë. Çabej na risjell këtu pohimin e njohur se Perandoria Turke me pushtimin e tokave të Bizantit u bë njëkohësisht trashëgimtare e kulturës bizantine duke ia përshtatur këtë kulturë interesave të veta.

Prof. Çabej vë re gjithashtu se [3] “poezia popullore nuk ndikoi në zgjimin nacional të Shqipërisë, se nuk kishte asnjë lidhje me këtë realitet të ri. (shekulli XIX) Ajo u importua nga të kulturuarit dhe shërbeu si ideologji në plotësimin e interesave imedjate personale ose të grupit.”

Këto argumenta flasin për një shtresim relativisht të ri të baladës së murimit në kala.

Në këtë përfundim na çon edhe gjurmimi i veprës letrare e studjuese të Kadaresë, si personalitet që ura dhe kështjella kanë angazhuar maksimalisht prodhimtarinë e tij Kur i referohet simbolit kështjellë, definicioni ka të bëjë me sigurimin e mbështetjes, të qëndrueshmërisë politike, me evidentimin e anëve “sedentare” të identitetit etnik.

Kur i referohet urës definicioni i qëllimit të tij është “të krijohet imazhin e një "Shqipërie tjetër", e cila ndryshon shumë nga ajo që shihet me sy,” ... imazhin e munguar të Shqipërisë dhe gjen në traditën e saj, kur vendi ecte në një hap me fqinjët e tij [9].

Në rajonin ku diakronikisht është mishëruar simboli i urës zë vend dhe ura e parë e kozmosit mitologjik. Bëhet fjalë për urën lidhëse midis dy botëve, e imët sa një qime, “To trihino jefiri”, e cila shërbente si prova e fundit për aspiratën e shpirtrave të të vdekurve për në parajsë [8].

Ura e dytë bartëse e simbolikës së murimit është konkrete dhe ka të bëjë me urën e Artës, ose me një histori ndërtimesh e shkatërrimesh që fillon nga periudha romake dhe ndërtimi i rrugës Egnatia, Dhespotati i Epirit, pushtimi Turk, pashalleku i Janinës e deri në ditët tona. Se në ç’ kohë ura u identifikua me baladën nuk dihet. Por, dihet se rëndësia e urës e meritoi baladën e flijimit ashtu si flijim e bëri urën të famshëm dhe i dha vlerën e identitetit [1].

Ka edhe një moment tjetër që duhet vlerësuar. Toskëria dhe Epiri që në fillimet e historisë ishin rrugët e kalimit intensiv, paqësore dhe luftarake nga Veriu në Jug dhe nga Perëndimi në Lindje dhe anasjelltas. Gjeografia e këtushme shërbeu si urë për kalimet e fiseve greke, por edhe të kulturës Mikenase. Përmes kësaj “ure” u realizua ekspansioni kulturor grek i pas luftës së Trojës. Ky territor u bë zemra e dy urave të perandorive më të mëdha të lashtësisë, asaj të lindjes me Aleksandrin e Madh dhe të perëndimit me Piron e Epirit.

Gjeografia e këtushme u bë ura e perandorisë romake për romanizimin e gjithë Evropës Juglindore. Dhe ura e parë e përmasave botërore që lidhte dy kryeqytetet më të rëndësishme të botës, Romën dhe Konstandinopojën kalonte pikërisht këtu.

Kjo tokë u bë urë për kryqëzatat latine dhe vendi që strehoi Bizantin pas rënies së parë të Konstandinopojës. Ky rol i dha të drejtën që për shekujt e pushtimit Otoman të bashkëjetonin pesë gjuhë e kultura të ndryshme.

Por, kjo urë e madhe, gatuar me natyrën, pozicionin gjeografik, identitete etnokulturore, kërkonte praktikisht me qindra ura të tjera konkrete, të vogla e të mëdha, për të gjitha kohrat e për të gjitha kalimet e brigjet. 139 ura tradicionale prej guri që nga periudha romake e deri në shek XIX përshkruhen në Shqipërinë e jugut në librin e Spiros Mandas [6].

Qyteti i 100 urave, karakterizohet Përmeti pasi në luginën e Vjosës nga atje që bashkohet me Drinon deri në tre Urat numërohen mbi 100 ura të përmasave dhe të periudhave të ndryshme.

Si përfundim mund të themi se nuk mund të bëjmë fjalë për dilemë përzgjedhëse pasojë e

kushteve historike e politike, por për zgjedhje të dhëna që përcaktojnë diferencimin diakronik etnokulturor.

Në rastin e Urës identiteti shfaqet si ngjizje organike e traditës autoktone me traditën e krijuar rishtazi, - produkt i hapjes dhe pasojë e ndikimeve të ndryshme.

Kështjella evidenton identitetin etnokulturor si një vijë vertikale që riprodhon në çdo nivel traditën autoktone.

Bibliografi

- [1]. Barka, P. (2003), Llaografika, Shblu, Tiranë.
- [2]. Clayer, N.(2009), Në fillimet e nacionalizmit shqiptar, lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë, Tiranë.
- [3]. Çabej, E. (1994) "Shqiptarët mis Perendimit e Lindjes".
- [4]. Hahn, J. (1854), Albanesische studien, τόμος 1, Vienne Hahn 1854 v. I Vinne
- [5]. Kadare,I. (2004), Bota e Rrethuar, 13.04.2004.
- [6]. Manda,S. (2008), Petrina gefiria sti vorio ipeiro, Athinë.
- [7]. Mazower, M. (2000) The Balkans, London.
- [8]. Romaios,K. (1979), To dhimotiko tragoudhi, provlimata katagojis kai teknotropias, v.I Athina.
- [9]. Sinani,Sh. (2005) Një dosje për Kadarenë II, Tetovë.
- [10]. Zojzi Rr, (1962), Ndamja krahinore e popullit shqiptar I Tiranë.